
Kora-reneszánsz történetírás Dél-Itáliában*

Ronald G. Musto neve a Nápolyi Királyság vagy a középkori Róma történetével foglalkozó kutatók számára lehet ismerős. Az amerikai történész elsősorban a trecento történelmére specializálódott, korábbi, a szakma által igencsak méltatott monográfiájában (*Apocalypse in Rome: Cola di Rienzo and the Politics of the New Age*¹) a Cola di Rienzo személye körül kialakult mítoszokat vont a vizsgálat alá, amelyért 2004-ben elnyerte az *American Historical Association* Marraro-díját. A Nápolyi Királyság (*Regno*) középkori történelmének szentelte a *Medieval Naples: A Documentary History, 400–1400*² című könyvét, bevezető tanulmányt írt az *Artistic Centers of the Italian Renaissance: Naples*³ kötetbe, mindkét publikációjában kiemelt figyelmet fordított a középkori források és történeti művek mellett az építészeti és vizuális emlékekre. A szerző aktív szerepet vállal az amerikai tudományos életben, oktatott a Duke Egyetemen, vendég-professzorként előadásokat tartott a bristoli és a nápolyi (*Università degli Studi di Napoli Federico II*) egyetemeken, szerkesztője volt a *Speculum* folyóiratnak és alapítója az Italice Press-nek, a kiadó célul tűzte ki az olasz (itáliai) vonatkozású források és irodalom angol nyelvű publikációját. Legutóbbi munkája, a *Writing Southern Italy*

* A tanulmány „Az Információs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2 kód-számú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.”

- 1 Musto, Ronald G.: *Apocalypse in Rome: Cola di Rienzo and the Politics of the New Age*. Berkeley, University of California Press, 2003.
- 2 Musto, Ronald G.: *Medieval Naples: A Documentary History, 400–1400*. New York, Italice Press, 2013.
- 3 Musto, Ronald G.: *Naples in Myth and History*. In: *Artistic Centers of the Italian Renaissance: Naples*. Szerk.: Marcia B. Hall – Thomas Willette, 1–33. New York, Cambridge University Press, 2017.

Before the Renaissance: Trecento Historians of the Mezzogiorno (2019) az Italica Press és a neves Routledge kiadó gondozásában jelent meg, amely négy évtizedes kutatómunka eredménye.

Musto külön érdeme, hogy felismerte azt a jelentős problémát, amely az angolszász historiográfiát jellemzi a középkori itáliai művelődést tekintve, nevezetesen a déli régió középkori szerzőit alulértékelték az északi szerzőkhöz képest, s a nagyobb szintézisekben legfeljebb a normann időszak évkönyveiről vagy krónikáiról emlékeztek meg. Az Anjou-kori művelődésről a mai napig nem készült átfogó angol nyelvű publikáció, csupán a XV. századi humanizmus szempontjából vizsgálták a Regno krónikáit, ezért hiánypótlónak tekinthető a kötet. A könyv többnyire jól strukturált, mindössze egyetlen előnytelen megoldás tűnik fel: az előszó és a bevezető elfértek volna egyetlen fejezetben, hiszen az előszóban lefektetett alapelvek és tézisek kerülnek kibontásra a bevezetőben. Ennek okát abban lehet keresni, hogy a szerző meglehetősen akkurátusan igyekszik meghatározni az elemzés kereteit, valamennyi fejezet elején rövid bevezetés olvasható az adott fejezet tartalmáról.

Kiemelendő, hogy a történettudomány és a filológia művelői között kialakult polémiaiban Musto egyik fél mellett sem foglal állást, elfogadja az évkönyv-krónika szinonimapárt, ugyanakkor a pontosabb terminológia felállítása érdekében a retorika eszköztárát hívja segítségül.

Az előszóban mutatja be azt a vizsgálati módszert, amely egyúttal Musto filológiai jártasságáról is tanúskodik, ugyanis a dél-itáliai történetírás értékelése kapcsán mind szinkronikus szinten (Regno, Észak-Itália, Európa), mind diakronikus szinten (a quattrocento humanistái) elemzi a Nápolyi Királyság történetét taglaló műveket. Előrevetíti a későbbi fejezetek tartalmát, amikor megállapítja, hogy a déli és az északi szerzők közötti dichotómia nem olyan markáns a trecento idején, mint ahogyan azt a korábbi kutatások eredményeképpen bizonygatták. A kutató négy nagyobb pillérré helyezi mindazon jellemzőket, amelyek révén igazolni tervezi a két régió narratív szerzőinek hasonlóságát. Eszerint Dél-Itáliában ugyanolyan társadalmi osztályból kerültek ki az írástudók, mint Észak-Itáliában, akik valamilyen

szinten ismerték a latin nyelvű irodalmat (*latinantes*). Még a vulgáris nyelvű művekben is tetten érhető az antik auctorok hatása. A déli szerzők az északiakkal párhuzamba állíthatók abból a szempontból, hogy ők is lényegesnek tartották a politikai és a kulturális intézmények eredetének és fejlődésének bemutatását, ugyancsak hangsúlyt fektettek a kollektív emlékezetre. A könyv utolsó fejezetéhez mérten Musto már az előszóban is kitér arra a hipotézisére, miszerint a trecento történeti műveiben is észlelhetők a reneszánsz történetírás főbb jellemvonásai: a klasszikus nyelv és a történelmi példák (*exempla*) alkalmazása, továbbá a klasszikus retorika használata.

A korszak jelentősebb szerzőinek életútja és munkássága kerül szóba a következő fejezetben. Valamennyi dél-itáliai szerző bemutatását azonban egy monográfia keretei nem teszik lehetővé, ezért Musto a határvonalat az Anjou-dinasztia nápolyi uralmánál (1266–1442) húzta meg, mivel ennek a periódusnak a legsekélyebb a feldolgozottsága. Minthogy a kötet egyik célja az itáliai szerzők közötti különbségek vizsgálata és cáfolata, külön csoportba sorolta a nevesebb dél-itáliai szerzőket (Angelo da Clarena, Cronaca di Partenope, Domenico da Gravina, Anonimo Romano, Buccio di Ranallo, Angelo Crassullo) és az észak-itáliai szerzőket (Giovanni da Bazzano, Chronicon Estense, Giovanni és Mattaeo Villani, Cronaca Senese), s még a külföldiek Itáliáról kialakult benyomása is megismerhető néhány észak- és északnyugat európai szerző által (Johannes von Winterthur, Jean Froissart, Thomas Walsingham). Mindenesetre a forrásbázis nem korlátozódik az évkönyvekre és krónikákra, életrajzok, levelek és irodalmi művek is részét képezik a vizsgálatnak (Petrarca, Boccaccio, Matteo Palmieri). A szélesebb alapokon álló forráshasználatot a kötet további fejezetei és az elemzési módszer igazolják.

A klasszikus hagyományhoz való viszonyulást illetően megállapítható, hogy a korábbi kutatói elképzelésekkel ellentétben nemcsak a reneszánsz humanistái alkalmazták a klasszikus retorika eszköztárát, a fiktív beszédek és dialógusokat, a népszerű *florilegia* műfajába tartozó írásokat, hanem a trecento szerzői is. *Matteo Palmieri* Niccolò Acciaioliról írott életrajzában Plutarkhosz Párhuzamos életrajzok című művének struktúráját vette át. Liviusnak számos szó-

vege maradt fenn a középkorban, melyekből szívesen idéztek a középkori szerzők, akár vulgáris fordításban. A görög nyelvű textusok sem tántorították el a középkori szerzőket, Petrarca megkísérelte el-sajátítani a görög nyelvet, Boccacciónak elegendő tudása volt ahhoz, hogy Homérosz művét forgathassa. A ferences szerzetes Angelo da Clarena latin nyelvre fordította a görög egyházatyák műveit, Angelo fordításai közül Ioannes Climacus szövegét Gentile da Foligno ültette át vulgáris nyelvre (toszkán). Az ősi múlttal való azonosulást szemlélteti a nápolyi patrícus, Bartolomeo Caracciolo-Carafa Cronaca di Partenope című műve, a krónika nevében Nápoly ősi megnevezését őrizte meg, s a város mitológiai eredetét illetően felelevenítette a Vergiliusnál olvasható hagyományt,⁴ illetve a középkori legendákat Vergiliusról. Az ókori képzőművészeti emlékek fontos szerepet töltek be a középkori művekben, Petrarca Campania ókori nagyságához mérte I. (Bölcs) Róbert uralkodását, felfogása szerint az Anjou-dinasztia akkor élte virágkorát. A kötetben röviden megemlíti a mediterrán forrásokat (arab, héber, görög) is, amelyek meghatározták a déli írók gondolkodásmódját.

Az itáliai szerzők forrásai meglehetősen szerteágazó képet mutatnak. Többen is kitértek Rómát tekintve az ókori birodalom nagyságára, azonban megjegyezték, hogy saját korukban –a bárók és a nép viszálykodásában – az emberek szívesebben felejtkeznek el a dicső antik múlttól. Az archivált források kapcsán Musto egyetért *Francesco Senatoréval*, miszerint a korszakban a jegyzők működése során elmosódtak a határok a nyilvános és a magán vonatkozású dokumentumok között, mivel a nyilvános iratok gyakorta magán kézen forogtak. Ezért Thomas Walsingham úgy hivatkozott pápai vagy püspöki iratokra, hogy azok nem voltak a birtokában, és még idézni sem tudott belőlük, ugyanakkor a St. Albans-i kolostorban végezte írói munkáját, a londoni királyi udvar közelében lehetősége volt rá, hogy az ott megforduló utazóktól és az udvar tagjaitól összegyűjtse mindazon anyagokat, amelyek nem voltak meg a kolostor könyvtárában. Giovanni da Bazzano a modenai podestà-k évkönyveit használta az 1188–1347 közötti események rekonstruálásához, s azok

4 Aeneis VII: 725–740.

egyben rendezőelvként is szolgáltak a narratív struktúra kialakításában. Domenico da Gravina viszonyulása a hivatalos feljegyzésekhez meglehetősen komplex és ellentmondásos, jegyzőként rendelkezett a *publica fides*-szel, mindazonáltal tudatosan elhallgatta, milyen forrásokat használt fel. Számottevő mértékben adaptálták a kozmológiai, tudományos vagy orvosi ismereteket, Giovanni Villani a kozmikus folyamatoknál kiemeli Isten szerepét, de egyúttal Fortuna hatását is, aki megbünteti a vétkeseket, s szerinte az asztrológia tudománya segíthet kifürkészni az isteni akaratot. Anonimo Romano Avicenna és Arisztotelész munkássága révén magyarázta a személyi és politikai változásokat. Egyes szerzők egy botrányos kimenetelű orvosi vizsgálat részletes leírásával igyekeztek a művekben szereplő személyek jó hírnevét (*bona fama*) lerontani.

Mindazonáltal két nagyobb forráscsoport jelenléte fedezhető fel a legtöbb műben (bibliai történetek, szemtanúk beszámolóí). A bibliai történetek adaptálásában kiemelt momentumnak bizonyult a drámai hatás fokozása. Domenico da Gravina két evangéliumból is használt passzusokat, hogy Gravina város elfogott vezetőjének, Martucciónak mártíromsággal is felérő kihallgatását és tortúráját Krisztuséval vonja párhuzamba. A bibliai történetek más értelmezési keretben jelentek meg Johannes von Winterthurnál, aki így támasztotta alá morális argumentumait. A hagiográfia műfajából merített Bartolomeo Caracciolo-Carafa (Athanasius, Aspreno), Angelo da Clarenó ferences szenteket állított példaként (Assisi Szent Ferenc, Szent Bonaventúra) és Celanói Tamás hagiográfiai munkásságát is hasznosította. Az oralitás és a textualitás kutatása meglehetősen új keletű a medievisták körében (*Walter Ong, Mary Carruthers*), az eddigi eredmények alapján mégis úgy tűnik, érdemes ebbe az irányba vizsgálgódní. Johannes von Winterthur felhasználta azon klerikusok szóbeli beszámolóit, akik 1347 novemberében túlkapasokat követtek el és ezért vezekelniük kellett, krónikája szövegében az orális transzmisszió nyomait több szókapcsolat fejezi ki (*scandalum fidei, perplexitates, detractioes, murmuraciones, diffidencia*). Giovanni da Bazzano említést tett a pletykákról („ut dicitur”), azt ellenben nem sikerült a mai napig sem egyértelműen bizonyítani, hogy kik

voltak a forrásai Nagy Lajos király magyarjai közül, akik Modenán átutazva terjesztették András herceg halálhírének magyar verzióját. Giovanni Villanit illetően külön igecsoport alakítható ki a szóbeliség vizsgálatakor („dicere”, „dicono”, „dicemmo”, „si dice”), a *gridare* ige variánsait pedig mindig nyilvános értelemben és kontextusban alkalmazta. A szóbeliségen belül speciális csoportot képeznek a szemtanúk beszámolóí, ebben az esetben különbséget kell tenni aközött, hogy mit látott maga a szerző (*visa*) és mit hallott másoktól (*audita*).

A szóbeli átvitel elemzése szorosan összefonódik a könyv narratív struktúráját taglaló fejezetével, amely *Matthew Kempshall* nagyhatású, középkori retorikával foglalkozó szintézise folytatásának tekinthető.⁵ Mielőtt azonban a struktúrák vizsgálatára kerülne sor, felvetődik az a kérdés, hogy milyen tényezők befolyásolták a szerzők nyelv választását, ugyanis számos esetben egyértelműen bizonyítható, nemcsak a latin nyelv művelése terén tűntek ki, hanem a regionális dialektusokban is, sőt akár több dialektust is ismertek néhányan. A nyelvhasználatot kevésbé determinálta a szükségszerűség vagy a szerzők edukációja, a nyelv választás mint szándékosság értendő, s olyan faktorok hatották rá döntően, mint a szerzők foglalkozása, a narratív közösség és a hallgatóság, az auctorok szándékai és tekintélye (*Marcello Barbato*). Az Anjou-korszakban a nápolyi dialektus alkalmazását ösztönözték azok a kereskedelmi és kulturális kapcsolatok, amelyeket a Regno tartott fenn a liguriai, provençe-i és toszkán térséggel. A frankofón adminisztráció elősegítette a provanszál nyelv terjedését, Boccaccio révén maradt fenn, hogy I. Johanna nápolyi uralkodó a helyi dialektust abból a célból beszélte, hogy ezáltal szilárdítsa meg kötődését a város népével. Azonban Campaniában igen rövid múltra nyúlt vissza a vulgáris irodalmi nyelv, ezért a trecento során továbbra is latin nyelven készültek a hivatalos iratok (*Samantha Kelly*).

A kutatás a nyelvi fordulat óta vélekedik másként a narrativitásról (*Gabrielle Spiegel, Hayden White, Roland Barthes*). Az egyik álláspont szerint három narratív csoport létezik: történelmi, kitalált és mitikus, mindhárom a valóságról alkotott emberi tapasztalattal

⁵ Kempshall, Matthew: *Rhetoric and the Writing of History, 400–1500*. Manchester, Manchester University Press, 2011.

hozható összefüggésbe (*Paul Ricoeur*). Ugyanakkor Musto szerint mindezek egyben retorikai kategóriák is (*historia, argumentum, fabula*), s Cicero és Quintilianus retorikai munkásságán alapulnak. A nyelvi fordulattal szemben Musto más kutatókkal ért egyet (*Matthew Kempshall, Nancy Partner*), ahhoz, hogy episztemológiai szempontból megérthessük a középkorban konstruált történeteket, el kell fogadnunk, hogy az antik retorika szabályai érvényesek rájuk. A parataktikus vagy rövid krónikák lineárisan ismertetik az eseményeket, akárcsak az évkönyvek, s egyedül a dátumok jelentik az egyetlen választóhatárt az elbeszélte egységek között. A tematikus művek kulcs-gondolatok köré szerveződnek, s alig érvényesül ebben az esetben a linearitás. A *Chronicon Estense* egyértelműen a parataktikus típusba sorolható, annalsztikus a történetvezetése, az események abban a sorrendben kerülnek ismertetésre, ahogyan azok bekövetkeztek. Emellett a trecento történetírásának jegyeit is magán viseli, kitalált dialógusokban és exkurzusokban bővelkedik. Természetesen a szigorú kronologikus struktúra nem eredményezte azt, hogy ne nyilvánuljon meg az alkotói szabadság, Giovanni da Bazzano szintén kitalált dialógusokat toldott be krónikájába azzal a céllal, hogy ezáltal támassa alá állításai igazságtartalmát, s kiemelje az események drámai jellegét. A tematikus struktúra sokkal népszerűbb volt a trecento szerzői körében és a középkorban, a kialakított tematikus egységek erkölcsi és politikai értelemben egyaránt a tanító szándékot és a példamutatást domborítják ki. Ennél a típusnál fontos kritérium volt a rövid és világos fogalmazásmód, a befogadói elvárásokat figyelembe véve hitelességre és haszonelvűsége törekedtek a szerzők, ennek érdekében az egyéni tetteket vagy az események kibontakozását részletezik hosszabban. Érveik alátámasztására történelmi normákat alkalmaznak, de nem határolódnak el a fabula műfajától sem, amennyiben a történet úgy kívánja. Anonimo Romano tematikus egységek köré szervezte a történeteket, számára a rendező elvet a személyekkel kapcsolatban a *virtus* és a *vétkek*, a győzelmek és a vereségek képezték. Homogén típusok mindazonáltal aligha léteznek, Giovanni Villani krónikája rendelkezik parataktikus vonásokkal, azonban könyvekre és fejezetekre osztotta a szöveget, s ezért tematikusnak is

tartható a műve. A szimbolikus (figuratív) struktúráát az átvitt értelmű szövegmagyarázat jellemzi, közel áll a fabula műfajához, lényeges szerepet kap az *inventio*, amely klasszikus és keresztény forrásokból építkezik. Angelo da Clareno művében az isteni akarat kifürkészhetlensége befolyásolja az emberi élet és az események kimenetelét, a rejtett igazságot szimbólumokkal, szóképekkel, metaforákkal és víziókkal ábrázolta.

A narratív formák elemzése által mutat rá Musto, hogy a trecento szerzői nem távolodtak el az antik retorikától. Az epideiktikus, törvényszéki-jogi és deliberatív formák alkalmazásával egyaránt arra tettek kísérletet, hogy meggyőzzék olvasóikat állításuk helyességéről. A három narratív forma közül a szerzők azt választották, amely legközelebb állt argumentációjukhoz. Az epideiktikus forma az életrajzírók számára lehetőséget adott arra, hogy a személyek erényeit vagy bűneit emeljék érvelésük középpontjába (Boccaccio), ezzel szemben a törvényszéki-jogi formánál az egyének helyett a befogadók meggyőzésére helyeződött a prioritás (Domenico da Gravina), a deliberatívnál a közösségi aspektusok váltak mérvadóvá (Giovanni Villani).

A középkori regény hatásáról szóló fejezetben azt vizsgálja Musto, hogyan konstruálták meg a trecento szerzői azon vádakát, amelyekkel I. Johannát illették. Ehhez a középkori regényirodalom szolgáltatatta a mintákat (La Manekine, La Belle Hélène de Constantinople, Melusine). Ahol ugyanis a hagiográfia vagy a királyi életrajz műfaja nem tette lehetővé annak magyarázatát, hogy az egyént cselekedeteiben milyen elvek motiválták, ott a vákuum kitöltése érdekében a szerzők a középkori regényirodalom egyes változataira vagy a latin klasszikusokra hagytakoztak. A *chanson de geste* cselekményelemei, karakterei, motívumai, szókincse és nyelvtana révén az egyének belső gondolatvilága és motivációi érthetőbbé váltak. Ezáltal érzékletesen tudták kifejezni a női örökléssel járó bonyodalmat, amelyek gyakran dinasztikus konfliktusba torkolltak, nem egyszer említették Johanna kapcsán a női perverzió egyes formáit.

A képzőművészeti emlékeknek a kutató külön fejezetet szentelt, amelyek a hatalomgyakorló elit propagandisztikus céljait szolgálták

(Cola di Rienzo politikai freskói Rómában, Anjou Biblia, Meliadus de Leonnois). A fejezeten látszik, hogy nem saját kutatásai képezik az elemzések fundamentumát, hanem a művészettörténészek esettanulmányai. A fejezet szoros összeköttetésben áll az előzővel, ugyanis a nápolyi elit nagymértékben inspirálódott a *chanson de geste* bizonyos karakteriből, s a képi ábrázolásokban ezen karakterek vonásait ötvözték a megrendelők alakjával. Az Anjou-dinasztia számára készült művészettörténeti emlékek legitimációs szándékkal bírtak, ugyanakkor felfedezhető több itáliai szerző művében egy-egy utalás ezekre az emlékekre, így a vizualitás és a textualitás között összeköttetés jött létre, a képi nyelv beszivárgott az írott nyelvbe.

A történetírók körében népszerű témák voltak a ceremonális és rituális események, a rituális büntetést illetően Boccaccio Dekameronjában feltűnik VI. Valter (Brienne grófja és Athén hercege) Thészeusz alakjában. Vétkeiről az alapnarratívát Giovanni Villani teremtette meg, Valtert előbb a nápolyi uralkodó vikáriusaként mutatta be, aki nápolyi szolgálatait követően keleti despota módjára kezdett viselkedni. Firenzében szembekerült a város népével hatalmi túlkapásai miatt, s amikor a firenzeiek ostrom alá vették, kiszolgáltatta gyűlöletes kapitányát (Guglielmo d'Assisi) és fiát a feldühödt firenzeieknek, akik rituális kannibalizmust követek el a fiú ellen apja szeme láttára. Domenico da Gravina a rituális bűnhódések témájában több történetet kreált, az egyikben Johanna udvaroncainak bűnhódését egy börtön-dialógusban komponálta meg, amelyben az András herceg elleni merényletben vétkesek kíméletlen őszinteséggel vallják be egymásnak visszataszító bűneiket. Musto következtetése az, hogy nem lehet egyértelműen elhatárolni a bűnhódéseket ismertető passzusok esetében a fiktív és valós történeti elemeket, így az értelmezés során tanácsos azokat szélesebb perspektívába helyezni: a szerzői szándékok és a befogadók igénye, illetve a narratív struktúrák és formák vonatkozásában érdemes görcső alá venni.

A következő fejezetben az kerül szóba, hogyan építették fel az Anjouk fekete legendáját a trecento szerzői. A kifejezést eredetileg arra a XVI. századi spanyol fekete legendára használták, amely a domonkos rendi szerzetes, Bartolomé de Las Casas művében buk-

kant fel. A könyv alcíméhez híven, Musto csak ebben a fejezetben bontja ki a *Risorgimento* idején sokat vitatott *Mezzogiorno* kérdését, amely szerinte sokkal hosszabb múltra vezethető vissza az olasz (itáliai) történelemben, mint azt a kutatók gondolják, ugyanis annak alapvető vonásai már a trecentóban is léteztek. Az Anjouk fekete legendája a kortárs történetírók munkásságán alapul, s az ő felfogásukat fogadták el a történészek. A legenda fundamentumát a dinasztia nápolyi trónszerzése adja, amely a kezdeti nehézségek után rövidesen gazdag, virágzó uralommá vált I. Róbert (1309–1343) regnálása alatt, akit nem véletlenül hasonlítottak Salamon királyhoz bölcsesség tekintetében. Ezzel a képpel a történészek is azonosultak, akik az utóbbi időben protoreneszánsz királyként értékelik Róbertet. Azonban a fekete legenda szerint ennek a prosperáló uralomnak vége szakadt Róbert halálával, a dinasztia helyzetét eleve megnehezítették a korábbi időszak véráldozatai (szicíliai vecsernye), a magyar és a nápolyi ág között kialakult dinasztikus konfliktus, a folytonos uzurpációk, amelyek maguk után vonták a dinasztia illegitimitásának stigmáját. A kortárs kútfők elmarasztalták Róbert özvegyét, Sancia királynét maradi vallásosságáért, amely éles ellentétben állt férje haladó és racionális szellemével. Róbert örökösének, I. Johannának (1343–1382) uralkodása idején a dinasztia vagyona mérhetetlenül apadni kezdett. Nemcsak a királynőről vélték úgy a kortársak, hogy perverz, hanem néhány bíróról is. Az erkölcstelen cselekedetekkel a bárók és a nemesek is egyetértettek, amennyiben mégis erkölcsös életet éltek, nem léptek fel a felsőbb szintű korrupció és büntettek ellen. Keresztény metaforával élve, több szerző is úgy látta, mivel a regnum feje megsérült, semmi sem gátolja, hogy a korrupció szennyes patak módjára csörgedezzen végig a regnum testének valamennyi tagján. A királynő személyén esett csorba a politikai test csonkulásával járt. Jóllehet az Aragóniai dinasztia hatalomra jutásával viszonylagos konszolidáció következett be, a déli regnum ezután már nem vált igazán naggyá, a virágzó kultúra történelmi mozdulatlanságra lett kárhözható, amit időnként az idegen uralom és szellem új kihívások elé állított. Figyelemre méltó, hogy a trecento szerzői Johanna legna-

gyobb bűnének az *infamiát* tartották, megvetették mint férjgyilkost (*viricida*), noha a gyilkosságot csak a kialakult szóbeszéd, az egyéni és a közösségi emlékezet révén rekonstruálták.

Musto a középkor és a reneszánsz közötti átmeneti időszakot vonja vizsgálat alá az utolsó előtti fejezetben. Flavio Biondónak a Regnóval kapcsolatos véleménye megegyezik Petrarcaéval, miszerint a Nápolyi Királyság hasonlít az ókori római provinciákhoz, minthogy a közösségi emlékezet sem vélte ezt máshogy. Biondo felfogásában Capua a campaniai bujaság melegágya, egyúttal a kegyetlenség és arrogancia forrása. Nápoly a Mezzogiorno szinekdochéja: a görög kolonizációs tevékenység passzív tárgya, a rómaiak a szomszéd népekkel konfliktusba lépő betolakodók, miután röviden bemutatja Vergilius tombáját, Vergilius alakját összekapcsolja Petrarcaéval, aki halhatatlanná tette Róbert király alakját. I. Alfonz és dinasztiája az Anjoukhoz hasonló legitimációs aspirációval rendelkezett, ezért szívesen pártfogolták a humanista művészeket (Panormita, Bartolomeo Facio, Lorenzo Valla, Giannozzo Manetti, Loise de Rosa, Notar Giacomo). A reneszánsz szerzők munkássága annyiban különbözött a trecento szerzőinél, hogy tudatosabban fordultak a klasszikus hagyomány felé, forrásaikat igyekeztek a legtöbb esetben pontosan megnevezni, nem elégedtek meg az orális transzmisszióval, s kiemelt figyelmet szenteltek az írott forrásoknak.

Konklúzió gyanánt Musto az utolsó fejezetben összegzi kutatása eredményeit, s újfent megindokolja, miért koncentrált csupán a trecento időszakára. Ugyancsak hangsúlyozza, a Mezzogiorno problémáinak csírái már a XIV. században adóttak voltak. A kötet megfelel a tudományos elvárásoknak, ugyanakkor rendkívül olvasmányos, kiemelendő, hogy két szerzőtől (Domenico da Gravina, Bartolomeo Caracciolo-Carafa) is olvashatók angol fordításban szemelvények, amelyek segíthetik az angolszász kutatókat a dél-itáliai krónikák megismerésében. Az elemzett részek elején a legújabb kutatási eredmények mentén ismerteti a krónika-kutatás jelenlegi irányelveit, a kötet gerincét az általa meghatározott témák szerinti szövegelemzések adják. Felhívta a kutatók figyelmét a dél-

itáliai szerzőkre, s meggyőzően bizonyította, hogy a trecento történetíróinak művei semmivel sem értéktelenebbek a nagyra becsült északiak műveinél. A törekvése miatt azonban az elemzés során csak néhány szövegrészletet tudott kiemelni és mélyebb vizsgálat alá vonni, így az argumentum alátámasztására behatóbb vizsgálatokra lesz szükség a jövőben. A mintegy 300 oldalas könyvben az egyes fejezetek végén jegyzetek és részletes bibliográfia található, valamint a könyvvégi, igen gazdag mutató segíti a tájékozódást.

Musto, Ronald G.: *Writing Southern Italy Before the Renaissance: Trecento Historians of the Mezzogiorno*. (Dél-itáliai történetírás a reneszánszt megelőzően: A Mezzogiorno trecento történetírói). London – New York, Routledge – Italica Press, 2019. 302 o.

Virágh Ágnes